

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت امور زنان و خانواده
ریاست جمهوری

گزارش طرح ارتقاء تاب آوری اجتماعی زنان و خانواده

اداره کل هماهنگی معاونت رئیس جمهور در امور زنان و خانواده
با همکاری دفتر امور زنان و خانواده استانداری قم

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش:	طرح توان افزایی و ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی در جوامع محلی
کارفرما:	معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری
برگزار کننده:	دفتر امور بانوان و خانواده استانداری قم
نام استان:	قم
زمان اجرا:	۱۳۹۶-۱۳۹۷ (یک سال)

فهرست

۱	دیباچه	۱
۲	۱. مرور ادبیات موضوع	۲
۲	۱-۱. چارچوب مفهومی تاب‌آوری	۲
۳	۱-۲. تعاریف	۳
۴	۱-۳. ظرفیت‌ها در تاب‌آوری	۴
۵	۱-۴. تاب‌آوری و توسعه اجتماعی	۵
۶	۱-۵. سرمایه‌ها در ارتقاء تاب‌آوری	۶
۸	۱-۶. نتیجه‌گیری	۸
۹	۲. نقشه استان	۹
۹	۳. گزارش فاز یک	۹
۹	۳-۱. اقدامات انجام شده مقدماتی در راستای اجرایی‌سازی طرح	۹
۹	۳-۲. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب اساتید و شاخص‌های انتخاب اساتید	۹
۱۰	۳-۳. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های غیردولتی و شاخص‌های انتخاب آنان	۱۰
۱۰	۳-۴. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز اول طرح	۱۰
۱۱	۳-۵. پایش طرح در فاز اول و نتایج حاصله از آن	۱۱
۱۲	۳-۶. گالری تصاویر فاز یک	۱۲
۱۳	۴. گزارش فاز دو	۱۳
۱۳	۴-۱. توزیع فعالیت در مناطق استان	۱۳
۱۴	۴-۲. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی نقاط آسیب‌خیز و گروه‌های هدف جهت اجرای فاز دوم طرح	۱۴
۱۴	۴-۳. اقدامات انجام شده در راستای اطلاع‌رسانی جهت حضور گروه‌های هدف در کلاس‌های آموزشی مربوطه	۱۴
۱۴	۴-۴. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی و هماهنگی با گروه‌های ذی‌نفع در میان مردم محلی جهت اجرای طرح	۱۴
۱۴	۴-۵. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز دوم طرح	۱۴
۱۵	۴-۶. نتایج حاصل از پایش طرح در فاز دوم	۱۵
۱۶	۴-۷. نقاط قوت و ضعف شناسایی شده	۱۶
۱۷	۵. نقشه راه تاب‌آوری محلات	۱۷
۱۷	۵-۱. شهرستان قم - مرکز امور جوانان هلال احمر	۱۷
۱۹	۵-۲. شهرستان قم - مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی	۱۹
۲۰	۵-۳. شهرستان قم - باشگاه زندگی مثبت ۱	۲۰
۲۲	۵-۴. شهرستان قم - باشگاه زندگی مثبت ۲	۲۲
۲۴	۵-۵. شهرستان قم - مرکز زنان آسیب‌دیده اجتماعی	۲۴
۲۵	۵-۶. شهرستان قم - شهرک پردیسان ۱	۲۵
۲۷	۵-۷. شهرستان قم - شهرک پردیسان ۲	۲۷
۲۹	۵-۸. شهرستان قم - کلینیک مددکاری آتیه	۲۹
۳۱	۵-۹. شهرستان قم - محله خیام	۳۱
۳۳	۵-۱۰. شهرستان قم - محله خاکفرج	۳۳
۳۵	۵-۱۱. شهرستان قم - خیابان تولید دارو	۳۵
۳۶	۵-۱۲. شهرستان قم - ۲۰ متری شهید صیادی	۳۶
۳۸	۵-۱۳. شهرستان سلفچگان - روستای خدیجه خاتون	۳۸
۴۰	۶. سیمای تاب‌آوری	۴۰
۴۱	۷. سیمای ریسک	۴۱
۴۲	۸. نقشه راه	۴۲

فهرست جداول

جدول ۱. تعاریف تاب‌آوری	۳
جدول ۲. تمایز سه نوع ظرفیت براساس معیارهای ذکر شده	۵
جدول ۳. توزیع فعالیت‌ها در مناطق استان	۱۳
جدول ۴. مشخصات کلاس‌های آموزشی	۱۵

فهرست اشکال

شکل ۱. انواع سرمایه‌ها در یک فرایند تاب‌آوری	۷
شکل ۲. ویژگی شهرهای تاب‌آور	۸
شکل ۳. نقشه استان قم	۹
شکل ۴. برنامه کارگاه	۱۰
شکل ۵. گالری تصاویر فاز ۱	۱۲
شکل ۶. نقشه گستردگی فعالیت‌ها در مناطق استان	۱۳
شکل ۷. نمودار جنسیت شرکت‌کنندگان	۱۶
شکل ۸. سیمای مرکز امور جوانان هلال احمر	۱۷
شکل ۹. مشخصات طرح تاب‌آوری در مرکز امور جوانان هلال احمر	۱۷
شکل ۱۰. گالری تصاویر مرکز امور جوانان هلال احمر	۱۸
شکل ۱۱. سیمای مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی	۱۹
شکل ۱۲. مشخصات طرح تاب‌آوری در مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی	۱۹
شکل ۱۳. سیمای باشگاه زندگی مثبت ۱	۲۰
شکل ۱۴. مشخصات طرح تاب‌آوری در باشگاه زندگی مثبت ۱	۲۰
شکل ۱۵. گالری تصاویر باشگاه زندگی مثبت ۱	۲۱
شکل ۱۶. سیمای باشگاه زندگی مثبت ۱۲	۲۲
شکل ۱۷. مشخصات طرح تاب‌آوری در باشگاه مثبت ۲	۲۲
شکل ۱۸. گالری تصاویر فاز ۲	۲۳
شکل ۱۹. سیمای مرکز زنان آسیب‌دیده اجتماعی ۱	۲۴
شکل ۲۰. مشخصات طرح تاب‌آوری در مرکز زنان آسیب‌دیده اجتماعی	۲۴
شکل ۲۱. سیمای شهرک پردیسان ۱	۲۵
شکل ۲۲. مشخصات طرح تاب‌آوری در شهرک پردیسان ۱	۲۵
شکل ۲۳. گالری تصاویر شهرک پردیسان ۲	۲۶
شکل ۲۴. سیمای شهرک پردیسان ۲	۲۷
شکل ۲۵. مشخصات طرح تاب‌آوری در شهرک پردیسان ۲	۲۷
شکل ۲۶. گالری تصاویر شهرک پردیسان ۲	۲۸
شکل ۲۷. سیمای کلینیک مددکاری آتیه	۲۹
شکل ۲۸. مشخصات طرح تاب‌آوری در کلینیک مددکاری آتیه	۲۹
شکل ۲۹. گالری تصاویر کلینیک مددکاری آتیه	۳۰
شکل ۳۰. سیمای محله خیام	۳۱
شکل ۳۱. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله خیام	۳۱
شکل ۳۲. گالری تصاویر محله خیام	۳۲

شکل ۳۳	سیمای تاب آوری محله خاکفرج	۳۳
شکل ۳۴	مشخصات طرح تاب آوری در محله خاکفرج	۳۳
شکل ۳۵	گالری تصاویر خاکفرج	۳۴
شکل ۳۶	سیمای تاب آوری خیابان تولید دارو	۳۵
شکل ۳۷	مشخصات طرح تاب آوری در خیابان تولید دارو	۳۵
شکل ۳۸	سیمای تاب آوری ۲۰ متری شهید صیادی	۳۶
شکل ۳۹	مشخصات طرح تاب آوری در ۲۰ متری شهید صیادی	۳۶
شکل ۴۰	گالری تصاویر ۲۰ متری شهید صیادی	۳۷
شکل ۴۱	سیمای روستای خدیجه خاتون	۳۸
شکل ۴۲	مشخصات طرح تاب آوری در روستای خدیجه خاتون	۳۸
شکل ۴۳	گالری تصاویر روستای خدیجه خاتون	۳۹

دیباچه

طرح توان افزایش و ارتقای تاب‌آوری اجتماعی زنان و خانواده‌ها، طی سال ۱۳۹۴ از طریق انعقاد موافقتنامه همکاری فیمابین معاونت امور زنان و خانواده و استانداری ها، بصورت پایلوت در ۱۳ اجرایی شد. پس از خاتمه اجرای طرح و بررسی گزارش‌های عملکردی استان‌های پایلوت؛ با توجه به نتایج به دست آمده، استقبال مخاطبان و درخواست سایر استان‌ها جهت اجرای طرح، این طرح بعنوان یکی از طرح‌های ملی معاونت امور زنان و خانواده طی سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ از طریق انعقاد موافقتنامه همکاری با استانداری‌های سراسر کشور در دستور کار قرار گرفت. اهداف اصلی دنبال شده در طرح عبارتند از:

- توان افزایش و آشنایی فعالان مدنی و جوامع محلی با فرآیند تحلیل سیستم‌های تاب‌آور
- تقویت تعاملات اجتماعی در جوامع محلی در راستای مواجهه و عبور از چالش‌های اجتماعی و محیط و غلبه بر اینگونه چالش‌ها

- افزایش میزان مشارکت جوامع محلی در برنامه‌ریزی‌ها به منظور کاهش آسیب‌های اجتماعی
- دستیابی به نقشه راه ارتقای تاب‌آوری اجتماعی استان

با توجه به اهمیت مفاهیم تاب‌آوری اجتماعی و ضرورت تبیین مفاهیم بصورت صحیح و همچنین جلب مشارکت حداکثری جوامع محلی در راستای مدیریت امور مردمی و اجتماعی و کاهش آسیب‌های اجتماعی مبتلابه؛ مقرر گردید طرح مذکور در ۲ فاز اجرا شود که در فاز اول، ظرفیت‌سازی جامعه مدنی از طریق آموزش و جلب مشارکت ۲۰ نفر از اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد بومی فعال در حوزه‌های اجتماعی، خانواده، سلامت و پیشگیری از آسیب‌ها، بعنوان تسهیلگران محلی انجام گیرد. در فاز دوم، تسهیلگران بومی به نقاط در معرض آسیب خیز و آسیب پذیر استان اعزام شده و ضمن ارائه آموزش‌های لازم و انتقال مفاهیم مرتبط، با جلب مشارکت جامعه بومی در راستای شناسایی آسیب‌های اجتماعی هر منطقه و ارائه راهکارهای پیشنهادی ارائه شده توسط آنان، اقدام می‌کنند و سپس نقشه راه هر محله جهت تغییر و بهبود وضعیت تنظیم می‌شود. در نهایت با جمع‌بندی نقشه‌های بدست آمده از محله‌های گوناگون، یک‌پارچه سازی و ارائه نقشه راه استان حاصل شد.

۱. مرور ادبیات موضوع

۱-۱. چارچوب مفهومی تاب‌آوری

گسترش آسیب‌های اجتماعی و اثرات آن بر جنبه‌های گوناگون جامعه، توجه بیش از پیش سطوح عالی کشور را به این پدیده جلب کرده است. در حال حاضر این ایده به طور گسترده پذیرفته شده که مردم، سازمان‌ها به ابزارها، امکانات و مهارت‌های اساسی نیاز دارند تا با چشم‌انداز ریسک‌های (خطرهای) پیچیده، به هم پیوسته و به طور فزاینده در حال تحول به شکلی مقابله‌کنند تا توانایی استفاده از فرصت‌ها برای افزایش بهزیستی و رفاه عمومی را داشته باشند. با این وجود، عملی کردن این ایده کاملاً معقول و پذیرفته شده، آسان نیست. دلیل عمده آن نیز عدم وجود ابزار و مهارت‌های لازم برای تحلیل سیستماتیک- (منظم) تاب‌آوری است به شکلی که براساس آن بتوان جنبه‌های مربوط به تاب‌آوری را در برنامه‌ریزی‌های توسعه و اقدامات بشردوستانه وارد کرد.

در این مدل تحلیل تاب‌آوری سیستم‌ها ابزاری است که به متخصصان این حوزه کمک می‌کند تا:

- یک کارگاه موفقیت «تحلیل تاب‌آوری سیستم‌ها برای جوامع محلی با رویکرد زنان و خانواده» را طراحی و برای یک جامعه محلی برگزار نمایند.
- از طریق مشارکت ذی‌نفعان در سطوح محلی بتوانند یک نقشه راه برای افزایش تاب‌آوری کشور، جوامع محلی و انجمن‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه زنان و خانواده طراحی کنند.
- نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌ها را در توسعه و برنامه‌ریزی اقدامات داوطلبانه و اجتماعی از طریق کنشگران مدنی (سازمان‌های مردم‌نهاد و تسهیل‌گران فعال حوزه زنان و خانواده) و نهادهای برنامه‌ریز در سطوح ملی و محلی ادغام نمایند.

۲-۱. تعاریف

تاب‌آوری چیست؟

تاب‌آوری، توانایی خانواده‌ها، جوامع محلی و مردم یک کشور برای جذب و بهبود یافتن از شوک است، در حالی که ساختار و منابع (درآمد) زندگی‌شان را برای مواجهه با استرس‌های بلند مدت، دگرگونی و بی‌ثباتی به طور مثبت تطبیق یا تغییر می‌دهند (میچل، ۲۰۱۳). جدول زیر تعاریف متفاوت دیگری از مفهوم تاب‌آوری را از دیدگاه اندیشمندان در رشته‌های مختلف ارائه داده است.

جدول ۱. تعاریف تاب‌آوری

تعریف	نویسنده
به ظرفیت برآمدن از عهده خطرات ناگهانی پس از پیدایش، تاب‌آوری گفته می‌شود؛ یادگیری ترمیم و بازیابی.	Wildavsky (1991)
تاب‌آوری ظرفیت اضافی یا توانایی یک سامانه برای هضم مشکل است یا میزان مشکلی است که یک سامانه پیش از اینکه ساختار سامانه به‌وسیله تغییر دادن متغیرها تغییر کند، می‌تواند هضم کند.	Holling et al (1995)
تاب‌آوری کیفیت بنیادی اشخاص، گروه‌ها، سازمان‌ها و سامانه‌ها به‌عنوان یک کل است برای پاسخگویی مفید به تغییر چشمگیری که در هنگام از هم گسستن الگوی پیش‌بینی شده حوادث رخ می‌دهد، بدون به‌کار گرفتن دوره‌ای طولانی از حرکت رو به پسرفت.	Horne and Orr (1998)
تاب‌آوری توانایی یک شخص یا سازمان برای طراحی سریع و حرکات مثبت انطباقی کاربردی هماهنگ شده با وضعیت اضطراری است، به‌گونه‌ای که فشار کمی را متحمل شود.	Mallak (1998)
با توجه به معانی بلایا، تاب‌آوری محلی بدین معناست که یک منطقه، بدون متحمل شدن ضررهای ویرانگر، خرابی، کم شدن بهره‌وری یا کیفیت زندگی و بدون گرفتن کمک زیاد از طرف جوامع خارجی، قادر به پایداری در برابر یک حادثه طبیعی بسیار بزرگ باشد.	Miletti (1999)
ظرفیت سازگار کردن منابع و مهارت‌های موجود برای سامانه‌های جدید و شرایط عملیاتی.	Comfort (1999)
تاب‌آوری یک فرآیند فعال خوداصلاح‌کننده را شرح می‌دهد. تدبیر آگاهانه و رشد توانایی برای فعالیت به لحاظ روانشناسی در یک سطح بسیار بزرگ، نسبت به انتظار معینی که با توجه به توانایی‌های اشخاص و تجربه‌های پیشین وجود دارد.	Paton, Smith and Violanti (2000)
ظرفیت جوامع یا اکوسیستم‌های آسیب‌دیده برای هضم آثار منفی و ترمیم آن‌ها.	Cardona (2003)
توانایی یک عامل برای برآمدن از عهده فشار یک خطر یا سازگار شدن با آن.	Pelling (2003)
تاب‌آوری اکوسیستمی، ظرفیت یک اکوسیستم است برای تحمل کردن آسیب، بدون هضم شدن در درون شرایط متفاوت کیفی که به‌وسیله مجموعه متفاوتی از فرآیندها کنترل می‌شود.	Resilience Alliance (2005)
ظرفیت یک سامانه، جامعه یا اجتماع در معرض خطرات برای سازگار شدن، مقاومت کردن یا تغییر دادن برای رسیدن به سطح قابل قبولی از عملیات و ساختار و ادامه آن. این موضوع تعیین می‌شود به‌وسیله درجه‌ای که سامانه اجتماعی قادر به سازمان‌دهی خودش است برای افزایش این ظرفیت، آموختن از بلایای گذشته، حفاظت آتی بهتر و بهبود ارزیابی‌های کاهش امکان خطر.	UNISDR (2005)

(منبع: Manyena, 2006: 437)

آستانه بحرانی: نقطه‌ای که تغییری بزرگ در سیستم رخ می‌دهد.

لایه های اجتماع: افراد یا گروه‌هایی از مردم با ویژگی‌های مشترک، بسته به بافت یا زمینه، لایه‌ها ممکن است خانواده‌ها، انجمن‌ها، گروه‌ها یا جوامع محلی و مسئولینی از سطوح استانی و ملی (سیستم‌ها یا انجمن‌های بهداشتی و مربوط به سلامت و یا حرفه‌ای و...) باشند.

ارتقاء تاب‌آوری: مدیریت اثرات شوک‌ها و موضوعات مرتبط با ریسک و تغییرات و بی‌ثباتی‌های آینده با تقویت ظرفیت جذب شوک‌ها یا با انطباق یافتن برای کاهش در معرض قرارگیری آن‌ها و یا دگرگونی به شکلی که شوک دیگر نتواند اثری بر سیستم داشته باشد.

ریسک (خطر): ترکیب احتمال یک رویداد و پیامدهای منفی آن.

شوک: رویدادی ناگهانی که در اغلب موارد اثر منفی زیادی روی آسیب‌پذیری سیستم و اجزاء آن می‌گذارد. شوک‌ها اثرات منفی (یا مثبت) عمده‌ای را روی معنای زندگی مردم با کارکرد مردم و کشور دارند.

شوک فراگیر: حوادث نادر (بافراوانی کم) که تقریباً بر همه اشخاص در گروه هدف اثر می‌کند، مانند درگیری‌ها، منازعات و جنگ‌های خشونت‌آمیز، فوران آتش‌فشان، زلزله و یا کاهش ارزش پول و یا یک رویداد اجتماعی آسیب‌پذیر که جنبه همگانی در آن جغرافیا گرفته است مانند کودکان کار یا اعتیاد در یک گروه سنی.

شوک ویژه: رویداد مهمی که به طور خاص بر افراد و خانواده‌ها اثر می‌گذارد، مانند مرگ نان آور اصلی و یا از دست دادن فعالیت یا کاری که منبع اصلی درآمد است.

شوک فصلی: مانند سیل که مربوط به فصل بارانی سال است یا تغییرات در قیمت مواد غذایی، تغییرات قیمت بازار یا شوک در یک محدوده زمانی معین مانند جابجایی‌های مکرر و یا بیماری وبا در بعضی مناطق و کشورها.

استرس (فشار، تنش): روند طولانی مدت که تضعیف‌کننده توانایی بالقوه یا تعمیق‌کننده آسیب‌پذیری کنشگرهای آن سیستم است.

سیستم: واحدی از اجتماع (مانند فرد، خانواده، گروهی از مردم با ویژگی‌های مشترک، انجمن طایفه و قوم، بوم یا محیط زیست (مانند جنگل) یا نهاد یا وجودی فیزیکی (مانند شبکه زیر ساخت شهری) می‌باشد.

آسیب‌پذیری: تجلی آمادگی یا استعداد ابتلا به آسیب و در معرض قرار گرفتن.

۳-۱. ظرفیت‌ها در تاب‌آوری

ظرفیت جذب (کنار آمدن): توانایی یک سیستم برای آماده بودن، کاهش دادن و یا جلوگیری کردن از اثرات منفی شوک‌ها، با استفاده از پاسخ‌های مقابله‌ای از پیش تعیین شده به منظور حفظ و بازگرداندن ساختارها و کارکردهای اساسی و ضروری آن سیستم است. این ظرفیت شامل مکانیسم‌های مقابله‌ای است که در طول دوره‌های شوک مورد استفاده قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر وقتی مردم برای مقابله و غلبه بر ریسک‌ها، براساس منابعی که به طور مستقیم در دسترس‌شان است به ریسک واکنش نشان می‌دهند، از ظرفیت کنار آمدن یا جذب استفاده می‌کنند. منطق زیر بنایی این ظرفیت، عبارت است از: بازسازی یا ترمیم سطح موجود رفاه بلافاصله پس از وقوع یک حادثه.

ظرفیت انطباق: توانایی یک سیستم برای تنظیم، اصلاح و یا تغییر ویژگی‌ها و اعمال آن سیستم است تا آسیب‌های بالقوه آینده را تعدیل کرده و از فرصت‌ها به شکلی استفاده کند تا بتواند به عملکردش، بدون تغییرات عمده کیفی در عملکرد یا هویت ساختاری‌اش ادامه دهد، به عبارت دیگر به اقدامات فعال یا پیشگیرانه (مورد انتظار) که مردم براساس تجربیات گذشته‌شان آن‌ها را به کار می‌گیرند تا درس‌هایی از تجارب گذشته یاد گرفته و براساس این خطرات آینده را پیش‌بینی کرده و معیشت یا کاهش آسیب را تنظیم نمایند. ظرفیت انطباق در راستای تغییرات تدریجی بوده و در جهت حفظ وضع موجود رفاه مردم در مواجهه با خطرات آینده به کار گرفته می‌شود. تفاوت عمده بین ظرفیت‌های کنار آمدن (جذب) و انطباق در محدوده زمانی فعالیت‌هایی است که هر کدام از ظرفیت‌ها به کار می‌گیرند. در حالی که ظرفیت جذب، درگیر ماموریت‌های تاکتیکی و با منطق برنامه‌های کوتاه مدت است، ظرفیت انطباق شامل ماموریت‌های راهبردی و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت‌تر را در بر می‌گیرد.

ظرفیت تغییر (تحول، دگرگونی، مشارکتی): توانایی برای ایجاد یک سیستم کاملاً جدید به طوری که شوک دیگر هیچ تاثیری نداشته باشد. این ظرفیت زمانی ضروری است که ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی، سیستم موجود را غیر قابل دفاع می‌کند. مثال‌هایی از ظرفیت تحول شامل: معرفی ساز و کار حل تعارض در یک جامعه محلی، اقدامات برنامه‌ریزی شهری و اقدامات لازم برای از بین بردن کامل فساد، شامل توانایی مردم برای دسترسی به دارایی و گرفتن کمک از پهنه گسترده تر سیاسی و اجتماعی (یعنی از سازمان‌های دولتی و به اصطلاح جامعه مدنی) است که طی آن مردم در فرآیندهای تصمیم‌گیری مشارکت می‌کنند. از سوی دیگر، با ایجاد موسسات یا توسعه ظرفیت‌های نهادی در سطوح محلی هم رفاه فردی را بهبود می‌بخشند و هم موجب نیرومندی اجتماعی در بحران‌های آینده می‌شوند.

برای تمایز بین این سه نوع ظرفیت براساس چهار معیار ذکر شده به جدول زیر توجه کنید:

جدول ۲. تمایز سه نوع ظرفیت براساس معیارهای ذکر شده

معیار	ظرفیت جذب	ظرفیت انطباق	ظرفیت تغییر
پاسخ به ریسک	به اعتبار گذشته	مورد انتظار (آینده)	مورد انتظار (آینده)
قلمرو زمانی	کوتاه مدت	بلند مدت	بلند مدت
میزان تغییر	کم (وضع موجود)	متوسط، تغییرات افزایشی	زیاد، تغییرات ریشه‌ای
نتیجه	ترسیم سطح فعلی رفاه	تامین رفاه آینده	افزایش رفاه حال و آینده

۴-۱. تاب‌آوری و توسعه اجتماعی

در سالهای اخیر کاربرد مفهوم تاب‌آوری برای سامانه‌های اجتماعی بسیار مورد توجه قرار گرفته است و برخی از محققان کاربرد آن را مورد توجه قرار می‌دهند؛ درحالی‌که دیگران نسبت به آن محتاط هستند. بسیاری از کاربردهای عملی که تاکنون صورت گرفته است، برای بررسی روابط تاب‌آوری اجتماعی - اکولوژیکی بوده است؛ برای نمونه: روش‌هایی که به وسیله آن تلاش‌های صورت گرفته برای بهبود تاب‌آوری اجتماعی به تاب‌آوری اکولوژیکی کمک می‌کند. (Davidson ۲۰۱۲: ۱۱۳۹). مطالعاتی که درباره واکنش به آثار خطرات به وسیله بیشاپ و همکاران (۲۰۰۰) و میالر و همکاران (۱۹۹۹) انجام شد، نشان داد که فقط عوامل مهم در تاب‌آوری اجتماعی - اکولوژیکی (یادگیری چگونگی زندگی با تغییر و تردید، ترکیب انواع دانش برای یادگیری و دانش‌اندوزی و ایجاد فرصت برای خود سازماندهی و ایجاد پیوند) تاب‌آوری را افزایش نمی‌دهند بلکه وجود آنها با سطح مشارکت در فعالیت‌ها و گروه‌های اجتماعی (برای نمونه: عضویت در انجمن‌ها و گروه‌های فعالیت اجتماعی) همبستگی دارد. از این مشاهده می‌توان نتیجه گرفت که با فعالیت در زمینه کاهش خطرات، امکان خطر در جامعه می‌تولند کاهش یابد حتی اگر اعضای جامعه به خودی خود دست به کاری نزنند. وجود تعداد بیشتری از مردم در فعالیت‌های اجتماعی، حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی، سودمندی و حل مسئله را ایجاد می‌کند و در نتیجه، تاب‌آوری آن‌ها در برابر بلایا و حوادث طبیعی یا خطرات اجتماعی بیشتر خواهد بود.

با وجود اینکه تحقیق بیشتر درباره این مسئله الزامی است، این تحقیق این امکان را روشن کرد که راهبردهای کاهش خطرات با توسعه اجتماعی ارتباط داده شوند و مکمل فعالیت‌های توسعه اجتماعی با آموزش خطرات خاص و فعالیت‌های کاهش ارتباط داده شوند. کی یفر (۱۹۸۴) و پیتون و بیشاپ (۱۹۹۶)، راهبردهای تفویض قدرت اجتماعی را این چنین تشریح کردند: توسعه مشارکت اجتماعی، افزایش کنترل مشاهده شده توسط ذی‌نفعان، آسان‌سازی شناخت اجتماعی از مشکلات، تدوین و توسعه راهبردهایی برای حل مساله یا فائق شدن بر مشکلات براساس روش‌هایی سازگار با نیازها، سامانه‌ها و ارزش‌های یک اجتماع خاص. برای تقویت تفویض قدرت، یک روش اجتماعی برای تصمیم‌گیری توصیه شده است. مشارکت در شناخت مشکلات مشترک و گسترش و اجرای راه‌حل برای آن‌ها، توسعه پیروز شدن بر مشکل با تمرکز بر مشکل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تعهد عملی را آسان می‌کند. تمرکز روی اقدام فعالانه در مسائل برجسته به پروراندن سودمندی و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع و افراد کمک می‌کند؛ بنابراین در این مدل تفویض قدرت، عوامل کلیدی می‌توانند در این کلمات خلاصه شوند: سودمندی، پیروز شدن بر

مشکل یا مساله، تقویت حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ساختارهای پشتیبانی که به طور خلاصه در بالا شرح داده شد. مبنای تفویض قدرت فقط یکبار ایجاد می‌شود؛ گام بعدی شناخت تغییر اجتماعی، شرکت داشتن اعضای جامعه برای ایجاد پشتیبانی متقابل (کمک کردن به گسترش مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پشتیبانی جامعه) و فرصت‌هایی برای تحت فشار قرار دادن نهادهای اجتماعی و حاکمیتی (کمک کردن به توسعه سودمندی و پیروز شدن بر مشکل با تمرکز بر مشکل) است؛ همچنین شاید سودمندی به هم پیوسته (مشارکت تعاملی) یک شاخص خوب برای سطح همکاری و کمک موجود در درون یک اجتماع باشد و در نتیجه، شاید تا اندازه‌ای احتمال موفقیت راهبردهای کاهش مساله یا مشکل را ایجاد کرده که نیاز دارد تا عملیات به هم پیوسته و منظم پذیرفته و اجرا شوند.

نقش مدیریت بحران و تاب‌آوری اجتماعی شامل ترکیب و تطبیق دورنماها / نیازهای به دست آمده از مشاوره اجتماعی در درون یک بافت راهبردی شده و تا جایی که ممکن است برای تهیه اطلاعات و منابع لازم برای تقویت تفویض قدرت، خودیاری و ارتقاء تاب‌آوری جست و جو می‌شود؛ بنابراین نهادهای سیاست‌گذار در حوزه‌های اجتماعی (به عنوان مثال معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری) به عنوان مشاور جوامع عمل می‌کنند نه به عنوان هدایت کننده فرآیند تغییر؛ علاوه بر این، شاید پذیرش یک راهبرد رشدگرا، برای ارتقای شایستگی و تاب‌آوری اعضای جامعه، بافتی را آماده کند که موجب تاب‌آوری مداوم در طی زمان شود. نادر بودن خطرات و یا ریسک‌ها و شوک‌ها، یک پیامد مهم دارد؛ برای نمونه: یک الگوی کمبود یا خسارت به راهبردهایی می‌انجامد که اعضای جامعه را به اینکه برای کاهش خسارتهای ناشی از خطرات، سرمایه مالی یا اجتماعی خود را خرج تقویت یا اصلاح خانه یا ساختمانشان کنند، تشویق می‌کند. از دیدگاه دیگر رشد، تمرکز روی سرمایه‌گذاری در اصلاح ساختاری برای افزایش ارزش سرمایه‌های اموال، افزایش ارزش فروش دوباره یا کاهش هزینه‌های بیمه‌ای خواهد بود و این یعنی نشان دادن منافع اجتماعی و شخصی که از انجام فعالیت‌های کاهش خطر معین به دست می‌آید؛ بنابراین، این روش از تمرکز روی ارزش‌سازی محلی و محیط و توسعه راهبردهای هدایت شده به سوی حفظ کیفیت درک شده زندگی در رابطه با فعالیت خطرات، ریسک‌ها و یا شوک‌ها دفاع می‌کند «ادامه تفویض قدرت قانونی و در نتیجه شایستگی‌هایی که تاب‌آوری را در برابر مصائب پی‌ریزی می‌کنند شامل ادغام سودمندی به هم پیوسته، توانایی‌های فائق آمدن بر مشکل و پشتیبانی از حس تعلق و هویت اجتماعی می‌شود. این موضوع توانایی برای واکنش در برابر مصائب را طوری پرورش خواهد داد و تقویت خواهد کرد که خسارت و بی‌نظمی را به حداقل برساند و رشد را ارتقا دهد. این موضوع از طریق طرح‌ها و فعالیت‌هایی که مشارکت اجتماعی را در حل مشکل تقویت می‌کنند به آسانی انجام می‌شود؛ اگر از همان ابتدا فعالیت اجتماعی بر یک حادثه خطرناک خاص استوار باشد، این موضوع به‌طور ویژه‌ای اهمیت می‌یابد.» (رمضانزاده لسبویی، ۱۳۹۳).

خصوصیات یک جامعه (شهر یا محله) تاب‌آور

امروزه برای درک ویژگی‌ها و خصوصیات جوامع تاب‌آور مطالعات زیادی صورت گرفته است؛ برای نمونه: کای و همکاران (۳۶۹:۲۰۱۱-۳۶۰) مطالعه‌ای با عنوان «شناسایی مطلوبترین استراتژی‌های بهبود تاب‌آوری اکولوژیکی در برابر سیل در مناطق آسیب‌پذیر اکولوژیکی» را انجام داد؛ هرچند او در مطالعه تنها به بررسی عوامل سیلاب در یک شهر کوچک پرداخت اما در مطالعه خود به این نتیجه رسید که مسائل مدیریت در تاب‌آوری بسیار مهم است:

- توانایی تحمل شوک‌ها و ضربه‌های وارده از یک خطر به گونه‌ای است که آن خطر (ریسک‌ها و یا شوک‌ها) تبدیل به سانحه نشوند (احتمال شکست را کاهش دهد)
- توانایی برگشت به عقب پس از سانحه (بتواند پیامدهای شکست را کاهش دهد)
- امکان و فرصت برای تغییر و پذیرش پس از سانحه (زمان موردنیاز برای بهبودی و همچنین مقدار آسیب‌پذیری را کاهش دهد)

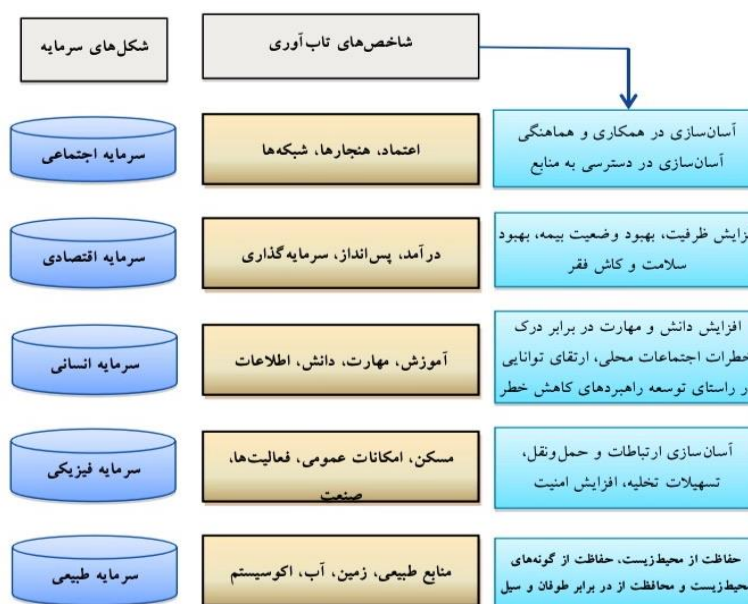
۱-۵. سرمایه‌ها در ارتقاء تاب‌آوری

برای ایجاد شهرها، محله‌ها و یا جوامع تاب‌آور با تأکید بر نقش مدیران محلی، اشکال مختلف سرمایه نقش دارند که سرمایه اجتماعی با تأکید بر مؤلفه‌های اعتماد، شبکه‌ها و هنجارها یکی از انواع سرمایه تأثیرگذار می‌باشد. سرمایه اجتماعی تاریخچه‌ای بس طولانی و نامحسوسی در میان علوم اجتماعی دارا می‌باشد. اولین کسی که این اصطلاح را به کار برد هانی فان بود. بعدها

جیمز کلمن نقش شرکت اجتماعی را در شکل‌گیری فرهنگ و تعلیم و تربیت شرح داد. (قالیباف و همکاران، ۱۳: ۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی یکی از ابعاد برجسته تحقیقاتی علوم اجتماعی است، این اصول اجتماعی باعث تقویت افراد و گروه‌ها می‌شود. «سرمایه اجتماعی با عضویت در گروه‌ها و انجمن‌ها، اهداف گروهی را مثل دموکراسی، مشارکت و توسعه اجتماعی را تقویت می‌کند.» (پوتنام، ۲۰۰۲: ۶۹). پوتنام مدعی است که «شرکت در اجتماع مانند شبکه‌های رسمی و شبکه‌های غیررسمی جامعه، مرکز اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی است» (۵۶: ۲۰۰۰). سرمایه اقتصادی، انسانی، سرمایه فیزیکی و سرمایه طبیعی از انواع سرمایه‌های دیگر هستند که در مجموع به صورت یک سامانه در عملکرد اجتماعات تاب‌آور تأثیرگذار هستند (Mayunga, 6: 2007). «سرمایه اقتصادی که درآمد پولی و سایر منابع مالی و دارایی‌ها و نیز تجلی نهادی آن یعنی حقوق مالی را در برمی‌گیرد. سرمایه اقتصادی سیال‌تر است و به آسانی به سرمایه اجتماعی و فرهنگی تبدیل می‌شود، در مقابل، قابلیت تبدیل سرمایه اجتماعی به سرمایه فرهنگی پرهزینه‌تر است.» (نوربخش، ۱۱۱: ۱۳۹۰-۱۱۲) سرمایه انسانی بیشتر آموزش، مهارت و دانش مدیران و سطوح محلی در برابر ریسک‌ها و خطرات را شامل می‌شود. آموزش و ظرفیت‌سازی کاهش خطرپذیری بلایا در سطح محلات به عنوان یکی از اصولی است که در فرآیند مدیریت تاب‌آوری و بلایا پیوسته باید مورد توجه قرار گیرد. سرمایه فیزیکی شامل مسکن، امکانات عمومی و... است که آسان‌سازی در ارتباطات و حمل و نقل از زیرمجموعه‌های آن به شمار می‌رود و در نهایت، سرمایه طبیعی هم شامل منابع طبیعی، آب و اکوسیستم می‌باشد که در این بخش باید گونه‌های خاص گیاهی و جانوری و شرایط محیط طبیعی زندگی افراد و حفاظت از آنها در برابر بلایا محافظت شوند»

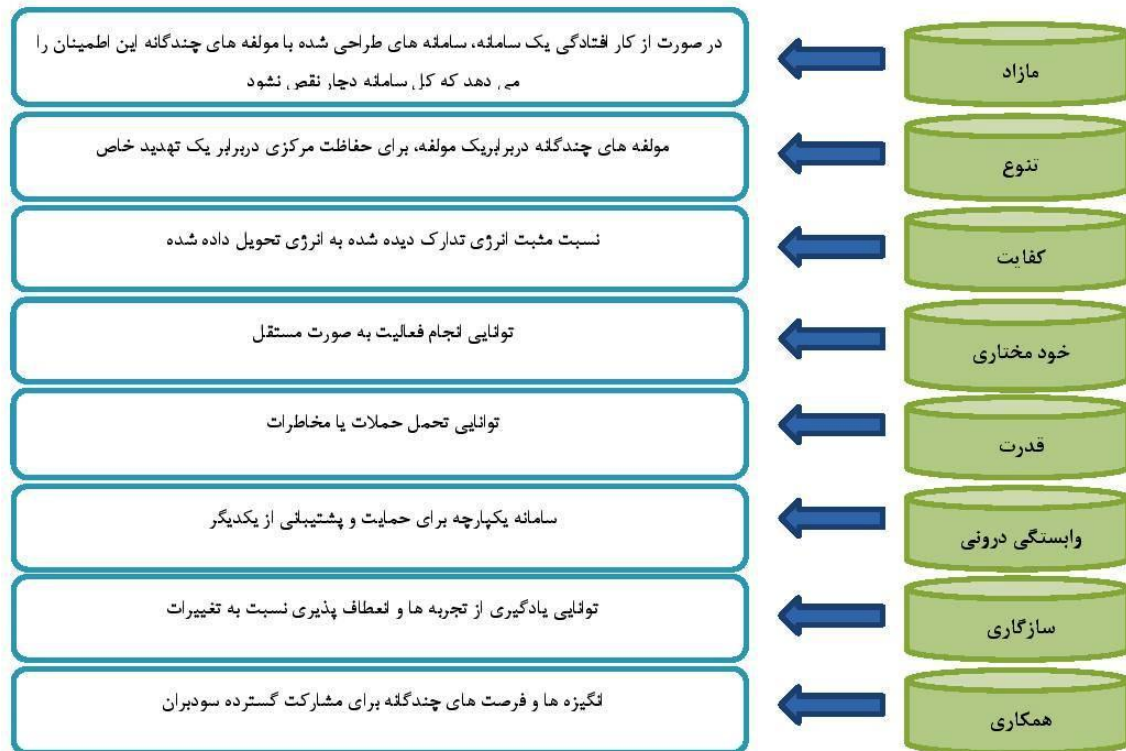
از مهمترین خصوصیات جوامع تاب‌آور، عملکرد سرمایه انسانی در شهرها است. سرمایه انسانی، مهارت، دانش و سطح اطلاعاتی جوامع را در ارتباط با بهبود وضعیت تاب‌آوری می‌سنجد. افزایش دانش و مهارت در برابر درک خطرات شهروندان، ارتقای توانایی در راستای توسعه راهبردهای کاهش خطر از مهمترین ویژگی‌های جوامع تاب‌آور می‌تواند دانسته شود که برای ایجاد این وضعیت آموزش به عنوان یک اصل ضروری پیوسته مورد تأکید برنامه‌ریزان است. در رابطه با آموزش خطرات، این فرآیند می‌تواند به وسیله آماده کردن شهروندان با طرح‌های خطری که چالش‌های بالقوه، فرصت‌ها و رفتارهایی که به وسیله اجتماع در برابر خطر صورت می‌گیرد را شرح دهد و همچنین توسعه راهبردهای استفاده کردن از آنها یا مدیریت و احاطه کردن آنها را شرح می‌دهند.

برای ایجاد جوامع تاب‌آور در برابر بلایا و خطرات پنج سرمایه، اجتماعی، اقتصادی، انسانی، فیزیکی و طبیعی تأثیرگذار هستند. برای ایجاد جوامع تاب‌آور در سال‌های اخیر، این رویکرد بسیار مورد بررسی قرار گرفته است. راه حل‌های بسیاری زیادی هم برای ایجاد جوامع تاب‌آور ارائه شده است. شکل زیر نوع تقسیم‌بندی سرمایه‌ها و نقش آن‌ها را در تاب‌آوری جوامع به تصویر می‌کشد.

شکل ۱. انواع سرمایه‌ها در یک فرآیند تاب‌آوری

شکل زیرهشت ویژگی شهرهای تاب‌آور را از دیدگاه گودزچالک مطرح می‌کند که این ویژگیها عبارت اند از: تنوع، کفایت، خودمختاری، قدرت وابستگی درونی، سازگاری، مازاد و همکاری. خودمختاری شهرها بر توانایی انجام فعالیتهای مدیریت شهری به صورت مستقل تأکید دارد. قدرت هم بر توانایی و مقاومت شهر در راستای مقابله با انواع بلایا و خطرات اشاره دارد و نیز همکاری و سازگاری بر میزان مشارکت شهروندان.

شکل ۲. ویژگی شهرهای تاب آور

۱-۶. نتیجه گیری

آموزش در سطوح مختلف جامعه با هدف حفظ امنیت به ویژه در زمان وقوع خطرات و شرایط پس از وقوع، اهمیت بیشتری دارد. مهمترین اقداماتی که نهادهای برنامه ریز در این زمینه می توانند انجام دهند عبارتند از: آگاهی و برنامه های آموزشی درباره کاهش خطرپذیری، برنامه های آموزشی برای مقامات محلی و مدیران جامعه، برنامه ها و تمرینهای مشارکتی برای اعتمادسازی و مشارکت ذی نفعان در جوامع محلی و در نهایت، در راستای تاب‌آوری جوامع به لحاظ رویکردی و براساس قوانین موجود در کشور ابتدا باید میزان تاب‌آوری در ابعاد مختلف با تأکید بر شاخصها و معیارهای قابل سنجش مورد واکاوی قرار بگیرد. طرح ارتقا تاب‌آوری زنان و خانواده ابتکاری است که از سال ۱۳۹۵ تاکنون توسط معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری در سطح ملی و با همکاری بخشها و نهادهای ذیربط در استانها برنامه‌ریزی و اجرا شد تا بتواند ضمن آموزش و توسعه ظرفیت های فردی و گروهی برای ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی زنان و خانواده در سطوح محلی، جوامع را به درک فعال از چشم انداز ریسک و چگونگی اثر آن بر سیستم و چگونگی کنش های جامعه در هر زمینه، تعیین این که در کدام لایه جامعه آن خطرات به بهترین شکل مدیریت شوند و استفاده از مجموعه ای از اصول تاب آوری به منظور تقویت ظرفیت سیستم برای جذب شوک و یا انطباق و تغییر به طوری که کمتر در معرض شوک قرار گیرند، مجهز نموده تا با برنامه ریزی مشارکتی و تقویت لایه های اجتماعی، بتوانند ارتقا تاب‌آوری اجتماعی حوزه زنان و خانواده از کوتاه تا بلند مدت را محقق سازند.

۲. نقشه استان

شکل ۳. نقشه استان قم

۳. گزارش فاز یک

۳-۱. اقدامات انجام شده مقدماتی در راستای اجرایی سازی طرح

شناسایی تسهیل‌گر سطح ۱ متخصص، آموزش دیده و مورد تایید معاونت امور زنان و خانواده که تسلط کافی بر موضوع داشته و سابقه همکاری با معاونت را در طرح‌های سال گذشته موضوع تاب‌آوری داشته‌اند که اسم ایشان طی هماهنگی با استان و مکاتبه از سوی معاونت امور زنان و خانواده به استان‌ها اعلام گردید و دعوت ایشان برای اجرای طرح و هماهنگی زمانی برای ارائه خدمات متناسب با طرح صورت پذیرفت. هماهنگی برای برگزاری نشست توجیهی توسط دفتر امور زنان و خانواده استانداری، با حضور تسهیلگر سطح ۱، جهت تبیین اهداف طرح و چگونگی اجرای بهینه آن در سطح استان، با توجه به سوابق اجرایی و گزارش‌های اجرای پروژه طی سال‌های گذشته و توجیه کارشناسان مرتبط با طرح در استانداری و مشاوران امور بانوان فرمانداری‌های سطح استان انجام گردید. سایر تجهیزات مطابق دستورالعمل ارسالی از سوی معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری و چک لیست اقلام و لوازم و الزامات برگزاری کارگاه آموزشی نیز تهیه شد (به‌طور مثال: لوازم التحریر مورد استفاده در کارگاه، مکان برگزاری، لوازم کمک آموزشی مانند ویدئو پروژکتور، پرینتر و...). امکانات صوتی و سرمایشی محل برگزاری قبل از اجرای کارگاه بازبینی و نواقص برطرف گردید. هم‌چنین هماهنگی با موسسه کلبه نسیم آرامش جهت نظارت طرح و ارسال نامه به کلیه فرمانداری‌ها به همراه شیوه نامه اجرایی طرح تاب‌آوری جهت هماهنگی و معرفی سازمان مردم‌نهاد برای شرکت در آموزش‌ها توسط دفتر امور بانوان و خانواده استانداری انجام پذیرفت.

۳-۲. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب اساتید و شاخص‌های انتخاب اساتید

انتخاب اساتید برای هر کدام از استان‌ها براساس ارزیابی‌های معاونت امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری در طرح تاب‌آوری سال قبل و با توجه به توانایی تسهیل‌گران، شناخت نسبت به اقلیم و آسیب‌های استان و تجربه موفق در همکاری با معاونت امور زنان و خانواده و باتوجه به شاخص‌های زیر صورت گرفته است.

- تخصص، مدرک تحصیلی
- فعالیت در سطح دانشگاه‌های معتبر استان
- تسلط کامل بر آمار آسیب‌های اجتماعی استان
- اجرای طرح‌های پژوهشی متعدد مرتبط در این زمینه
- تیم اجرایی فعال

۳-۳. اقدامات انجام شده در راستای انتخاب سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های غیردولتی و شاخص‌های انتخاب آنان

سازمان‌های مردم‌نهاد بومی فعال در حوزه‌های اجتماعی، خانواده، سلامت و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سراسر استان براساس شاخص‌های زیر و مکاتبه با کارشناسان امور بانوان فرمانداری‌ها و معرفی از سوی آنها انجام شد. هم‌چنین هماهنگی با کارشناسان دفتر امور اجتماعی و فرهنگی استانداری بهزیستی و فرمانداری‌های سراسر استان در بخش سازمان‌های مردم‌نهاد نیز در این زمینه صورت پذیرفت:

- فعال و خود انگیخته در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی به ویژه زنان و خانواده
- فعال در سمن‌های مرتبط با دفتر امور بانوان یا مراکز مرتبط با آسیب‌های اجتماعی
- اطمینان از مشارکت در اجرای مرحله‌ی دوم طرح
- توانایی تسهیل‌گری
- حداقل تحصیلات کارشناسی

۳-۴. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز اول طرح

<ul style="list-style-type: none"> • به مدت ۴ روز • اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۶ 	مدت زمان
<ul style="list-style-type: none"> • روز قبل از کارگاه در محل فرهنگسرای جوان قم 	زمان جلسه توجیهی
<ul style="list-style-type: none"> • برنامه آموزشی و الزمات و جزوات آموزشی و کمک آموزشی توسط اساتید و تسهیل‌گران از یک هفته قبل در اختیار استانداری قرار گرفت 	ارسال بسته توجیهی

شکل ۴. برنامه کارگاه

خلاصه اجرای کارگاه:

این کارگاه آموزشی با حضور ۲۵ نفر از نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد فعال معرفی شده از سوی فرمانداری‌ها و به تسهیل‌گری خانم دکتر مرزیه شاه‌سیاه به مدت ۴ روز در اردیبهشت‌ماه در سالن کنفرانس فرهنگسرای جوان قم برگزار گردید. این کارگاه با رویکرد آموزش مشارکتی و شیوه‌های خلاق آموزشی مباحثی از جمله: تاریخچه تاب‌آوری و تعاریف آن، ریسک‌ها، شوک‌ها، استرس‌ها و تاثیر آن بر سیستم، شناسایی شکاف‌ها در تاب‌آوری سیستم و تدوین نقشه‌راه تاب‌آوری سیستم در گروه‌ها مورد بحث و تمرین قرار گرفت.

جدول ۳- مشخصات اعضای سازمانهای مردم‌نهاد و تشکلهای غیر دولتی آموزش دیده بعنوان تسهیلگران محلی

ردیف	نام و نام خانوادگی	نام سازمان ذیربط	ساعات حضور در کارگاه
۱	اکرم عینلو	طوبی مهر	۴۰
۲	فاطمه قدیری	طلوع مهر زندگی	۴۰
۳	زهره حاج حسینی	کانون زنان آفتاب	۴۰
۴	سیده اترتیا ستوده	موسسه یگانه همراز زندگی	۴۰
۵	محبوبه قدمی	موسسه دانش بینش نگرش	۴۰
۶	میترا زارع	موسسه ارمغان سبز آتیه قم	۴۰
۷	فرشته پور صادق	بوم شناسان آریایی	۴۰
۸	طیب فتاحی	مرکز مشاوره رسا	۴۰
۹	جعفر روشن دل	انجمن راه جوان	۴۰
۱۰	سید جعفر میر حسینی	اترک	۴۰
۱۱	عاتقه سادات موسوی	حریم سبز وطن	۴۰
۱۲	سید مرتضی مهدوی	پیشگاه سلامتی جوان	۴۰
۱۳	اکرم زارع	انجمن همیاران مهر آفرین	۴۰
۱۴	لیلا پور بافرانی	داوطلبان بهداشت قم	۴۰
۱۵	سید امیر طباطبایی	خانه پرواز	۴۰
۱۶	روح الله ذوقی احسان	پرتو روشن زندگی	۴۰
۱۷	مریم جمال نیک	نگین بخت زندگی ایرانیان	۴۰
۱۸	زهره بکابی	علم جویان جوان	۴۰
۱۹	محمد دلکش	موج بیدار جوانان قم	۴۰
۲۰	مهین داودی	کانون فرهنگی اجتماعی زنان	۴۰
۲۱	سمیه احمدی	کهربای علم	۴۰
۲۲	معصومه خوشگفتار	مؤسسه یاوران حضرت خدیجه	۴۰
۲۳	لیلا بوجاران	کانون نقش اندیشه	۴۰
۲۴	محدثه دولتی	هواداران آینده سبز	۴۰
۲۵	مرتضی وافی	خانه خورشید	۴۰

۳-۵. پایش طرح در فاز اول و نتایج حاصله از آن (مبتنی بر پیش‌آزمون و پس‌آزمون)

در فاز اول طرح که ۴ روز (۴۰ ساعت آموزشی) به طول انجامید، نمایندگان ۲۵ سازمان مردم‌نهاد و فعال اجتماعی به عنوان تسهیل‌گر سطح ۲ تحت آموزش قرار گرفتند. مطالب و سر فصل‌های آموزشی براساس محتوای در نظر گرفته شده توسط معاونت امور زنان و خانواده که در اختیار اساتید قرار گرفته بود، تدریس گردید. لازم به ذکر است فرآیند آموزشی به صورت کارگاهی طراحی و شرکت‌کنندگان علاوه بر یادگیری مطالب تئوری در قالب گروه‌های ۵-۶ نفره به تمرینات عملی پرداختند.

نقاط قوت شناسایی شده توسط تسهیلگر سطح یک:

- حضور تسهیلگران در مناطق کم برخوردار و ایجاد فضای گفتگو و مباحثه در کلاس
- حضور مسئولین در این مناطق و دریافت درخواستهای مردمی و تلاش برای رفع آن
- ایجاد فضای تمرین و مطالعه موردی روی موارد خاص موضوعات مختلف
- کاربردی بودن مطالب برای شرکت کنندگان
- برگزاری جلسات رفع اشکال و ابهام و کسب تجربیات از مدرسین

نقاط ضعف شناسایی شده تسهیلگر سطح یک:

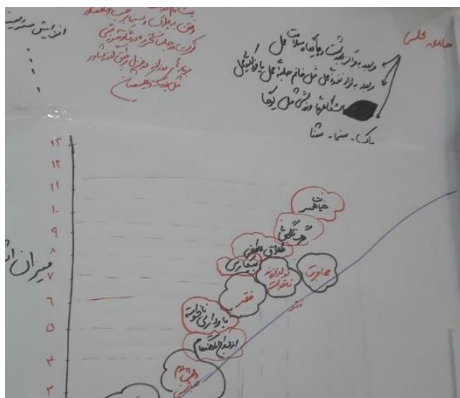
- عدم آشنایی قبلی شرکت کنندگان کارگاه با مبحث تاب‌آوری اجتماعی

نقاط قوت شناسایی شده کارشناس طرح در دفتر امور زنان و خانواده استانداری:

- برنامه ریزی دقیق جهت اجرای دوره
- توزیع بسته های آموزشی ویژه تسهیلگران سطح ۲
- مکان مناسب آموزشی با امکانات لازم
- ارتباط مستمر با اساتید دوره برای برخورد با مواردی که برای رفع آن دچار مشکل باشند
- انتخاب افراد با سطح علمی بالاتر و فعالیت مرتبط از سوی شهرستانها
- تأمین و تخصیص اعتبار پروژه قبل از اجرا

نقاط ضعف شناسایی شده توسط کارشناس طرح در دفتر امور زنان و خانواده استانداری:

- طولانی بودن زمان جهت آموزش
- با توجه به بعد مسافت شهرهای استان و کمبود امکانات اعتبار تخصیص یافته در مرحله اول

۳-۶. گالری تصاویر فاز یک

شکل ۵. گالری تصاویر فاز ۱

۴. گزارش فاز دو

۴-۱. توزیع فعالیت در مناطق استان

شکل ۶. نقشه گستردگی فعالیت‌ها در مناطق استان

جدول ۳. توزیع فعالیت‌ها در مناطق استان

محل‌ات	شهرستان
مرکز امور جوانان هلال احمر	قم
مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی	قم
باشگاه زندگی مثبت ۱	قم
باشگاه زندگی مثبت ۲	قم
مرکز زنان آسیب دیده	قم
شهرک پردیسان ۱	قم
شهرک پردیسان ۲	قم
کلینیک آتیه	قم
محلہ خیام	قم
خاکفرج	قم
خیابان تولیددارو	قم
۲۰ متری صیاد شیرازی	قم
روستای خدیجه خاتون	سلفچگان

۴-۲. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی نقاط آسیب خیز و گروه‌های هدف جهت اجرای فاز دوم**طرح**

- هماهنگی و برگزاری جلسه‌ای با حضور فرماندار و روسای ادارات با هدف معرفی طرح در تمامی شهرستانها
- بررسی جمعیتی و جغرافیایی مناطق شهری و حاشیه ای شهر با کمک کارشناس امور اجتماعی فرمانداری و با حضور معاون فرمانداری و رییس بهزیستی، بخشداران و دهیاران مناطق روستایی
- شناسایی انواع آسیب های اجتماعی محلات و جمع بندی آنها با توجه به اطلاعات و گزارشات فرمانداری‌ها
- انتخاب محلات دارای بیشترین آسیب و ورود به آنها جهت اجرای طرح

۴-۳. اقدامات انجام شده در راستای اطلاع رسانی جهت حضور گروه‌های هدف در کلاس‌های آموزشی**مربوطه**

- اطلاع رسانی فراخوان در مساجد منتخب محلات آسیب خیز
- اطلاع رسانی از طریق امام جماعت و معتمدین محلی
- استفاده از ظرفیت کلینیک‌های مددکاری، مراکز کاهش آسیب و پروژه‌های جاری در سطح استان و مناطق روستایی
- ثبت نام از بین افراد شرکت کننده در نشست ها جهت شرکت در کارگاه‌های آموزشی
- تنظیم برنامه اجرایی کارگاه با نظر ثبت نام کننده‌ها در کارگاه
- هماهنگی با ادارات مختلف جهت استفاده از مکانهای آنها برای اجرای کارگاه

۴-۴. اقدامات انجام شده در راستای شناسایی و هماهنگی با گروه‌های ذی‌نفوذ در میان مردم محلی جهت**اجرای طرح**

- هماهنگی با فرمانداری جهت معرفی و شناسایی افراد ذی نفوذ و معتمد
- نشست با افراد ذی نفوذ برای معرفی طرح
- هماهنگی با مدیران مراکز کاهش آسیب
- اخذ لیست افرادی که احتمالاً بتوانند در کارگاه شرکت کنند

۴-۵. برنامه اجرایی و زمانبندی اجرای فاز دوم طرح

- برگزاری نشست با مدیران شهرستانی جهت هماهنگی برای ورود به محلات (یک هفته)
- ارتباط با جامعه محلی، اطلاع رسانی اولیه و هماهنگی ورود به محلات در سطح محلی (دو هفته)
- برگزاری کارگاه های آموزشی و جلب مشارکت جامعه محلی در راستای شناسایی آسیب های اجتماعی محلی و بهره گیری از ظرفیت های مشارکتی جامعه محلی و راهکارهای عملیاتی برای کاهش آسیب (یک تا دو ماه)
- طراحی و تدوین نقشه راه محلی با مشارکت جامعه محلی (دو هفته)
- ترسیم نقشه راه ارتقاء تاب‌آوری استان (یک هفته)

جدول ۴. مشخصات کلاس‌های آموزشی

عنوان ریسک یا شوک	تعداد مربیان (زنان و خانواده‌های محلی)	میزان ساعت تدریس و تسهیلگری	نام آموزشگر محلی (عضو سازمان غیردولتی)	نام شهر / منطقه / محله
آلودگی‌های محیط زیستی (افزایش زباله)	۳۵	۶۰	فرشته پور صادقی	قم / مرکز امور جوانان هلال احمر
آلودگی‌های محیط زیستی (افزایش زباله)	۳۵	۶۰	فرشته پور صادقی	قم / مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی
اعتیاد	۳۱	۶۰	پریدخت بهرک، محبوبه قدیمی	قم / باشگاه زندگی مثبت ۱
خشونت	۳۱	۶۰	پریدخت بهرک، محبوبه قدیمی	قم / باشگاه زندگی مثبت ۲
اعتیاد	۳۵	۶۰	پریدخت بهرک، محبوبه قدیمی	قم / مرکز زنان آسیب دیده
آسیب‌های ناشی از طلاق	۲۵	۶۰	زینب بیدارمغز، زهرا قاسمی	قم / شهرک پردیسان ۱
خشونت	۲۵	۶۰	زینب بیدارمغز، زهرا قاسمی	قم / شهرک پردیسان ۲
آسیب‌های ناشی از طلاق	۲۷	۶۰	میترا زارع، خانم عباسی	قم / کلینیک آتیه
اعتیاد	۲۵	۶۰	میترا زارع، خانم عباسی	قم / محله خیام
اعتیاد	۲۵	۶۰	طلوعی / برزگر	قم / خاکفرج
آسیب‌های ناشی از طلاق	۲۵	۶۰	طلوعی / برزگر	قم / خیابان تولید دارو
آسیب‌های ناشی از طلاق عاطفی و خشونت	۲۹	۶۰	عینلو، سلطانی، حیدری	قم / ۲۰ متری صیادی
افزایش بیابان‌زایی و ریزگردها	۲۷	۶۰	عائقه السادات موسوی	سلفجگان / روستای خدیجه خاتون

۶-۴. نتایج حاصل از پایش طرح در فاز دوم

• مبتنی بر نتایج ارزیابی تسهیلگر سطح ۲

با توجه به آسیب‌های اجتماعی موجود و پیشرفت آنها که به صورت سونامی جامعه رادگیر کرده است، پیشنهاد می‌شود، دولت نقش جدی تری در رابطه با کنترل و پیشگیری داشته باشد. اجرای دوره تاب‌آوری اجتماعی در این شرایط یک اقدام خوب، اما کافی نیست. مردم در این شرایط نیاز به تغییر نگرش و کار فرهنگی عمیق دارند. قبل از اجرای طرح تاب‌آوری باید در این خصوص زمینه‌سازی کرد و در این صورت اگر این طرح به خوبی انجام شود، نقش بی‌بدیلی در کاهش آسیب‌های اجتماعی خواهد داشت. در هر صورت زمانی می‌توان گفت طرح موفق عمل کرده است که راهکارهای ارائه شده مورد توجه مسئولین باشد و بتوانند آنها را عملی سازند.

مشارکت موثر گروه‌های محلی برای شرکت در کارگاه و فرآیند اجرایی طرح، درگیر نمودن در فرآیند تدوین برنامه‌ریزی مشارکتی برای اولویت‌بندی مسائل محلات و فعالیت‌های میدانی برای شناخت ظرفیت‌ها، سرمایه‌ها و دارایی‌های محلات نشان از ارتباط موثر شرکت‌کنندگان از مدل اجرایی طرح می‌دهد. شایان ذکر است این طرح در محلات با شرایط یکسانی روبرو بوده است و محلاتی که سازمان‌های مردم‌نهاد و تسهیل‌گران تجربه مشارکتی را از قبل در آنها داشته است، میزان پیشرفت و اعتماد عمومی نسبت به طرح بالاتر بوده است. با عنایت به برگزاری طرح در حاشیه شهرها از سویی فرصت مغتنمی برای

شرکت در کارگاه و از سویی بانوان روستاها در مناطق دوردست استان، با عنایت به دغدغه‌ها و آسیب‌هایی که با آن مواجه هستند، کمتر زمانی برای شرکت منظم در کارگاه داشته که جذب این نوع مخاطبین تجربه و تخصص کار با این نوع مخاطبین را می‌طلبید و این مشارکت در فرآیند طرح منظم و توسعه یافت.

• مبتنی بر نتایج ارزیابی تسهیلگر سطح ۱ و کارشناس طرح تاب‌آوری در دفتر امور زنان و خانواده استانداری ارزیابی براساس مشاهدات و بازدیدهای میدانی صورت‌پذیرفته و شاخص‌هایی مانند مشارکت افراد و گروه‌های محلی، درگیر نمودن شرکت‌کنندگان در انتخاب و اولویت‌بندی مساله بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی برای حل مساله و مشکل مطرح شده و میزان ارتباط موثر تسهیلگر سطح ۲ با جامعه محلی در نظر گرفته شده است.

۴-۷. نقاط قوت و ضعف شناسایی شده (از نگاه تسهیلگر سطح ۲، کارشناس طرح در دفتر امور زنان و

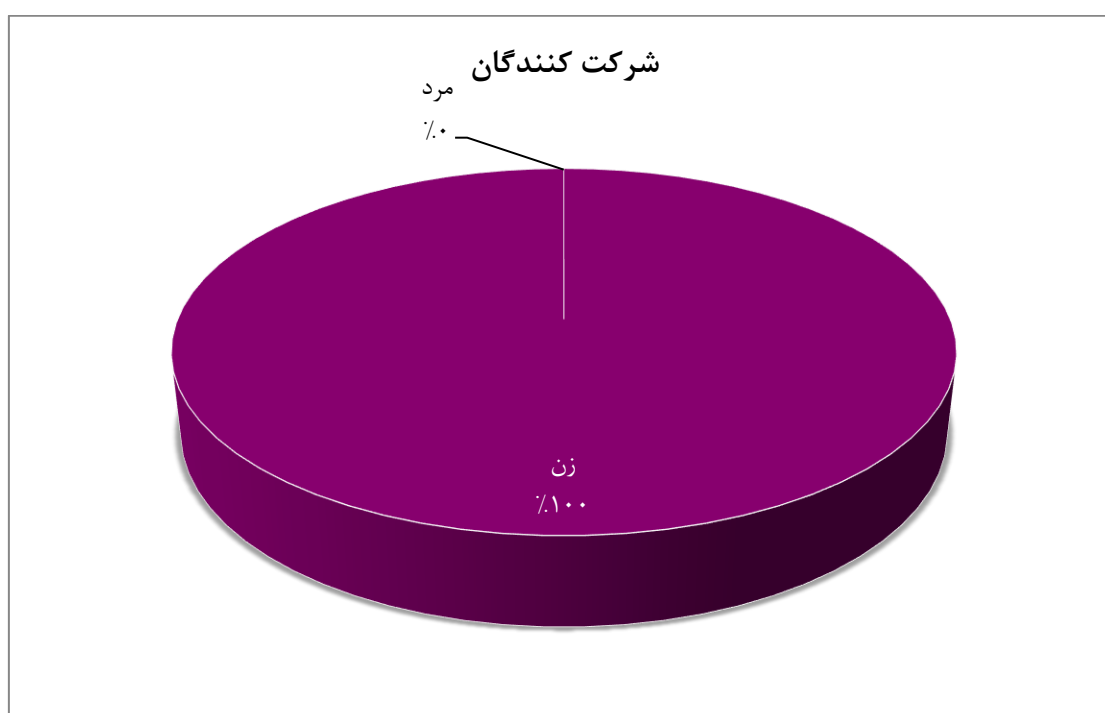
خانواده استانداری و تسهیلگر سطح ۱، نظرسنجی از شرکت‌کنندگان در کارگاه‌ها)

- اجتماع محور بودن طرح
- برگزاری دوره به صورت کارگاه مشارکتی
- ایجاد جذابیت در بین شرکت‌کنندگان از طریق فعالیت‌های جمعی و بازی‌های گروهی
- عدم محدودیت جنسی، سنی و تحصیلاتی و اجتماعی و...
- همکاری کارشناسان امور بانوان فرمانداری‌ها

• نقاط ضعف

- عدم حضور و همکاری بعضی از کارشناسان در محلات علی‌رغم برگزاری جلسه توجیهی و آموزشی
- طولانی بودن ساعات آموزشی برای مردم محلی
- حضور پراکنده برخی از شرکت‌کنندگان در فرآیند برنامه

در این فاز، ۱۳ محله و روستای آسیب‌خیز از ۲ شهرستان تحت پوشش طرح قرار گرفت. میزان ساعات آموزشی به طور میانگین برای هر محله ۶۰ ساعت بوده است که در قالب فعالیت‌های تسهیلگری و آموزش مشارکتی، مجموعاً ۳۷۵ نفر را تحت پوشش قرار داده است.

شکل ۷. نمودار جنسیت شرکت‌کنندگان

۵. نقشه راه تاب‌آوری محلات

۵-۱. شهرستان قم - مرکز امور جوانان هلال احمر

- سیمای محله

• مرکز امور جوانان هلال احمر	نام محله
• جوانان داوطلب هلال احمر	گروه مخاطب
• آلودگی‌های محیط زیستی (افزایش زباله)	نوع ریسک
• تابستان ۱۳۹۶	زمان اجرا
• ۶۰ ساعت	میزان ساعت
• فرشته پور صادقی	نام تسهیلگران

شکل ۸. سیمای مرکز امور جوانان هلال احمر

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در مرکز امور جوانان هلال احمر

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوگ)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• آلودگی‌های محیط زیستی	• ویژه	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۹. مشخصات طرح تاب‌آوری در مرکز امور جوانان هلال احمر

گالری تصاویر

شکل ۱۰. گالری تصاویر مرکز امور جوانان هلال احمر

۵-۲. شهرستان قم - مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی

- سیمای محله

شکل ۱۱. سیمای مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوگ)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• آلودگی‌های محیط زیستی	• ویژه	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۱۲. مشخصات طرح تاب‌آوری در مرکز آموزش‌های آیت‌الله سعیدی

۳-۵. شهرستان قم - باشگاه زندگی مثبت ۱

- سیمای محله

شکل ۱۳. سیمای باشگاه زندگی مثبت ۱

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در باشگاه زندگی مثبت ۱

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• اعتیاد	• فراگیر و بلند مدت	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۲ ساله

شکل ۱۴. مشخصات طرح تاب‌آوری در باشگاه زندگی مثبت ۱

گالری تصاویر

شکل ۱۵. گالری تصاویر باشگاه زندگی مثبت ۱

۴-۵. شهرستان قم - باشگاه زندگی مثبت ۲

- سیمای محله

شکل ۱۶. سیمای باشگاه زندگی مثبت ۲

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در باشگاه مثبت ۲

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• خشونت	• فراگیر و بلندمدت	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۳ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۱۷. مشخصات طرح تاب‌آوری در باشگاه مثبت ۲

گالری تصاویر

شکل ۱۸. گالری تصاویر فاز ۲

۵-۵. شهرستان قم - مرکز زنان آسیب‌دیده اجتماعی

- سیمای محله

شکل ۱۹. سیمای مرکز زنان آسیب‌دیده اجتماعی ۱

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در مرکز زنان آسیب‌دیده اجتماعی

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• اعتیاد	• بلندمدت و فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۱/۵ ساله

شکل ۲۰. مشخصات طرح تاب‌آوری در مرکز زنان آسیب‌دیده اجتماعی

۵-۶. شهرستان قم - شهرک پردیسان ۱

- سیمای محله

شکل ۲۱. سیمای شهرک پردیسان ۱

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در شهرک پردیسان ۱

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• آسیب‌های ناشی از طلاق	• فراگیر و بلندمدت	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۲۲. مشخصات طرح تاب‌آوری در شهرک پردیسان ۱

گالری تصاویر

شکل ۲۳. گالری تصاویر شهرک پردیسان ۲

۷-۵. شهرستان قم - شهرک پردیسان ۲

- سیمای محله

نام محله	• شهرک پردیسان ۲
گروه مخاطب	• زنان محلی
نوع ریسک	• خشونت
زمان اجرا	• تابستان ۱۳۹۶
میزان ساعت	• ۶۰ ساعت
نام تسهیلگران	• زینب بیدار مغز، زهرا قاسمی

شکل ۲۴. سیمای شهرک پردیسان ۲

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در شهرک پردیسان ۲

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• خشونت	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۲۵. مشخصات طرح تاب‌آوری در شهرک پردیسان ۲

گالری تصاویر

شکل ۲۶. گالری تصاویر شهرک پردیسان ۲

۵-۸. شهرستان قم - کلینیک مددکاری آتیه

• سیمای محله

• کلینیک مددکاری آتیه	نام محله
• زنان نحت پوشش	گروه مخاطب
• آسیب‌های ناشی از طلاق	نوع ریسک
• تابستان ۱۳۹۶	زمان اجرا
• ۶۰ ساعت	میزان ساعت
• میترا زارع، خانم عباسی	نام تسهیلگران

شکل ۲۷. سیمای کلینیک مددکاری آتیه

• نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در کلینیک مددکاری آتیه

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• آسیب‌های ناشی از طلاق	• فراگیر	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۲ ساله

شکل ۲۸. مشخصات طرح تاب‌آوری در کلینیک مددکاری آتیه

گالری تصاویر

شکل ۲۹. گالری تصاویر کلینیک مددکاری آتیه

۹-۵. شهرستان قم - محله خیام

- سیمای محله

شکل ۳۰. سیمای محله خیام

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله خیام

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• اعتیاد	• فراگیر و بلندمدت	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۳۱. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله خیام

گالری تصاویر

شکل ۳۲. گالری تصاویر محله خیام

۱۰-۵. شهرستان قم - محله خاکفرج

- سیمای محله

شکل ۳۳. سیمای تاب‌آوری محله خاکفرج

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در محله خاکفرج

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• اعتیاد	• فراگیر و ویژه	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۳۴. مشخصات طرح تاب‌آوری در محله خاکفرج

گالری تصاویر

شکل ۳۵. گالری تصاویر خاکفرج

۱۱-۵. شهرستان قم - خیابان تولید دارو

- سیمای محله

شکل ۳۶. سیمای تاب‌آوری خیابان تولید دارو

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در خیابان تولید دارو

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• آسیب‌های ناشی از طلاق	• بلندمدت	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۳۷. مشخصات طرح تاب‌آوری در خیابان تولید دارو

۵-۱۲. شهرستان قم - ۲۰ متری شهید صیادی

- سیمای محله

شکل ۳۸. سیمای تاب‌آوری ۲۰ متری شهید صیادی

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در ۲۰ متری شهید صیادی

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• آسیب‌های ناشی از طلاق عاطفی	• فراگیر و ویژه	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۳۹. مشخصات طرح تاب‌آوری در ۲۰ متری شهید صیادی

گالری تصاویر

شکل ۴۰. گالری تصاویر ۲۰ متری شهید صیادی

۵-۱۳. شهرستان سلفچگان - روستای خدیجه خاتون

- سیمای محله

شکل ۴۱. سیمای روستای خدیجه خاتون

- نقشه راه پیشنهادی برای تقویت تاب‌آوری در روستای خدیجه خاتون

عنوان ریسک یا شوک	نوع ریسک (شوک)	سطح اجتماعی که طرح در آن اجرا شده	بازه زمانی
• افزایش بیابان زایی و ریزگردها	• فصلی	• محلی	• بازه زمانی کوتاه مدت: ۲ ماه • بازه زمانی بلند مدت: ۳ ساله

شکل ۴۲. مشخصات طرح تاب‌آوری در روستای خدیجه خاتون

گالری تصاویر

شکل ۴۳. گالری تصاویر روستای خدیجه خاتون

۶. سیمای تاب‌آوری

سیمای طرح توان‌افزایی و ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی در استان قم

معاونت امور زنان و خانواده
ریاست جمهوری

سال ۹۷ - ۱۳۹۶

نوع ریسک‌ها	تعداد تسهیل‌گران	تعداد افراد تحت پوشش	تعداد ریسک‌ها یا شوک‌های شناسایی شده	تعداد اجتماع محلی
فراگیر بلندمدت فصلی	۲۵	۳۷۵	۶	۱۳

۷. سیمای ریسک

سیمای ریسک ها و شوک‌های شناسایی شده در طرح توان‌افزایی
و ارتقاء تاب‌آوری اجتماعی در جوامع محلی استان قم

۸. نقشه راه

